

debat:

HVORFOR GÅR DET GALT MED OMSORGEN?

Af Mikkel Justesen og Tina Standhart

Beretninger om manglende omsorg fra landets mange steder for de svagest stillede er ikke noget sjældent syn i medierne. Problemet kan være for megen brug af magt, formynderi, ligegyldighed eller andet. Vi vil gerne forsøge at komme med et indspark til forståelsen af, hvorfor tingene går, som de går. Overvejende med fokus på den del af ansvaret, som ligger hos det pædagogiske personale. Det er så nemt at falde over en enkelt institution eller en enkelt leder eller personalegruppe. Specielt når medier fremviser videomateriale af absurde og ubehagelige situationer, som ingen finder rimelige. Det er dog sjældent, at offentlighedens interesse rækker ud over underholdningsværdien i de ubehagelige billeder.

Omsorg handler om, at pædagogen tager udgangspunkt i det hele menneskes ønsker, behov og følelser. At vi involverer os, som vi gør med de mennesker, vi privat er følelsesmæssigt involveret i. I vores arbejde som faglige pædagoger er vi ikke altid følelsesmæssigt forbundet, men det enkelte menneske har uanset handicap/udviklingshæmning behov for den samme omsorg, for at vi kan skabe udvikling. At skabe følelsesmæssige relationer – leve sig ind i det andet menneskes følelser og behov, samt forstå dem uanset hvad.

*"Hvis du i sandhed vil hjælpe,
så mød det andet menneske hvor det er,
og begynd der."*

Søren Kirkegård.

Citatet er en fortrinlig definition på, hvor en professionel, empatisk og involverende omsorg har sit udgangspunkt.

En dybt liggende interesse og bekymring for en anden person, som udmønter sig på den måde, at den anden føler sig værdifuld

og ønsket, blot fordi han eller hun er til som menneske. En lind strøm af positive ytringer. Det lille barn kan kigge sig omkring og fange mors blik og med det samme føle sig set og hørt, på baggrund af den måde mor kigger. Samme lille barn vil uden store problemer føle sig ønsket og elsket i selv samme situation, måske viser mor sin hengivenhed og begejstring ved en lille gestikulation med sine hænder eller en lille bevægelse med øjne og ansigt.

DET ER DET SAMME, DER SKAL TIL

i arbejdet med de udviklingshæmmede, autisterne, de utilpassede, de uanbringelige. I pædagogiske miljøer eksisterer en overbevisning omkring, at mennesker med hjerneskader eller andre former for nedsatte funktionsevner har andre og som oftest færre og mindre betydelige behov end alle os andre. Hvor kommer den overbevisning fra? Det er en misforståelse. Behovene er de samme.

At føle sig set, hørt, mærket og forstået, så man føler sig som et betydningsfuldt, ønsket og elsket menneske.

Hvordan kan det gå til, at uddannede pædagoger tror, de kan bestemme om en 25 årig skal drikke 5 eller 10 kopper kaffe om dagen? Det er da en underlig idé. Måske tror de, det er omsorg. Det er det ikke. Det er formynderi af værste skuffe. Misforstået omsorg kunne det måske kaldes.

Retten til at bestemme selv er alvorligt undervurderet. De færreste mennesker med almindelige livsforudsætninger bryder sig om at blive bestemt over. Hvem bestemmer over din morgenkaffe? 1, 2 eller 3 stykker sukker? Forestil dig at nogen havde magt til at bestemme over din morgenkaffe, og gjorde det. Derfor er det ikke uden grund, at man har store problemer på landets bosteder for mennesker med varige nedsatte funktionsevner. Der er simpelthen alt for meget pædagogisk arbejde, som handler om, hvem der bestemmer. Og det er der jo ingen tvivl om. Det gør beboeren. Ingen tvivl kan herse om det.

At nogle beboere bliver voldelige er der ikke noget underligt i. De har fået hjælp af hundredvis af forskellige mennesker. Nogle gode, nogle dårlige, nogle søde, nogle ubehagelige.

En ting er sikkert. De her beboere har ikke noget sundt menneskeligt fundament. De har tilpasset sig de institutionaliserede rammer. Og affundet sig med ikke at blive respekteret, blive overhørt eller sågar set ned på. Men morgenkaffen, den vil de altså ha' i fred. Og det er vel ikke så mærkeligt.

Kaffe er jo ikke en stor ting (altså hvis man kan få den i fred). Tænk hvis vi beskæftigede os med de store ting. Hvem der bestemmer over mine penge? Hvem har lov til at beskæftige sig med mine følelser? Hvem bestemmer over min krop? Hvordan jeg skal klæde mig, hvad jeg skal spise o.s.v.

Respekten for retten til at bestemme selv. Ikke fordi det står i loven – men mere fordi det er invaliderende at befinde sig i et miljø, hvor man oplever sin selvbestemmelsesret blive ignoreret.

Skulle det nu en dag ikke længere stå i loven, så er de psykiske konsekvenser de samme.

Der opstår vold på baggrund af magtkonflikter i forhold til kaffe. Pædagogerne kan ikke forstå, hvorfor beboerne lige pludselig slår dem.

Kunne det tænkes, at det var pædagogen selv, der var den overvejende del af problematikken?

Den lader vi lige stå et øjeblik.

Vi vil gerne postulere, at rigtig mange voldsepisoder handler om det gamle princip om, at tryk avler modtryk. Pres på tandbørsten i beboernes mund giver et pres for at blive fri for tandbørsten. Og så videre indtil volden indtræffer.

Pædagogerne må holde op med at benytte deres magtposition til at løse opgaver, der ikke har noget med magt eller autoritet at gøre. Magt og autoritet hører til, når man f.eks. færdes i trafikken.

Magt og autoritet har ikke noget at gøre i situationer omkring hverken kaffe eller tandbørstning. Det der skal til er kvalificeret og koncentreret relationspædagogik.

På seminariet lærer man i tre og et halvt år om vigtigheden af relationerne. Hvordan kan det så være, at det alligevel går galt så mange steder? Det er da fint nok at vide en masse om relationernes vigtighed, men hvis arbejdet på bostederne handler mere om magtforhold end om relationer, så kan det være helt ligegyldigt.

Mange pædagoger har meget vanskeligt ved at skabe varme og frugtbare relationer. Megen relationsdannelse stopper i det øjeblik, pædagogen skal give noget af sig selv og tilsidesætte egne behov.

Professionelt omsorgsarbejde handler om at dække de behov, som borgeren har for at kunne udvikle sig positivt. Når vi taler om at få borgeren til at føle sig ønsket og elsket, så er det en forudsætning for succes, at pædagogen magter at involvere sig følelsesmæssigt i borgerens liv. Omsorg kan ikke ydes uden involvering. Hvorfor tror nogle pædagoger, at den pædagogiske opgave kan løses uden involvering? Man kommer ikke uden om at give noget af sig selv. Det er en helt naturlig del af faget. Pædagogen må ligeledes magte at skelne mellem sit eget følelsesliv og sit arbejde med borgerens følelsesliv. Borgerens følelsesliv er arbejde. Egne behov skal dækkes i privatsfæren.

Alt for meget pædagogisk arbejde slutter lige der, hvor pædagogen skal tilsidesætte egne behov.

Det er fint at være selvbevidst og opmærksom på egne grænser – men det er altså et stort problem, hvis pædagogerne ikke magter at skabe relationer til borgere, som ikke lige passer ind i pædagogens egne rammer.

Det er pædagogen der har ansvaret for udviklingen af relationen. Borgeren har typisk rigeligt at gøre med at tage ansvar for sig selv.

Hvad skal der så til for at skabe relation?

Flere ting kan gøre det. **Tillid:** At modtage hjælp i en situation, hvor man er hjælpeløs kræver en del tillid. Skulle man være i tvivl, kan man prøve at indtage søndagsmorgenkaffen med bind for øjnene og uden at bevæge sig. Sige til sine børn: *"Vil I hjælpe mig med at få morgenmad?"* En meget ubehagelig oplevelse for de fles-

te. Ikke desto mindre en situation som mange handicappede eller ældre befinder sig i mange gange hver eneste dag.

Det er sundt for enhver at opleve følelsen af hjælpeløshed på egen krop. Og endnu vigtigere, følelsen af at være 100% afhængig af hjælperen. Og så ellers håbe på at hjælperen har en god dag!

Tryghed: Modtageren af omsorgen må føle sig tryk. Et utrygt miljø vil aldrig opleves omsorgsfuldt.

Derfor er der al mulig grund til at etablere varme og venlige miljøer præget af glæde og optimisme.

Vi skal respektere menneskets personlige integritet, anerkende det hele menneske og give respons på dets handlinger uanset hvad. Give det enkelte menneske følelsen af, at han/hun styrer og bestemmer over sit eget liv. En autoritet som udelukkende er funderet i magtforholdet mellem to mennesker er sjældent befordrende for en anstændig hjælpeproces. Tværtimod vil den ofte føre til konflikt og skabe angst og utryghed.

Første opgave i forbindelse med at få aften tandbørstningsprocessen til at virke er om morgenen. Godmorgen, har du sovet godt? Faktisk starter det ikke en hvilken som helst morgen, men den første dag, hvor de to involverede parter mødes. Tillid og tryk er nøglen til enhver anstændig hjælpeproces. For at få tandbørstningen til at virke, er der altså al mulig grund til at tage en dans, spille et spil kort, tage en tur på café, synge sange o.s.v.

Uden en ordentlig relation – ingen ordentlige hjælpeprocesser.

Det kan ikke hjælpe noget, at pædagogerne frasiger sig deres ansvar. De er fagfolk og skal stå ved det, de kan. Det er ikke samfundets skyld – lederen – forvaltningen – eller pædagogernes. Start med Jer selv.

Kunne man ikke bare finde et program, der kunne løse de problemer, vi har i forbindelse med løsning af basale omsorgsopgaver? Hvis vi nu arbejdede med multi-systemisk terapi eller TEACHH (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped

Children), så ville det da nok gå meget bedre. Gu vil det da ej!

Intet ondt sagt om de to ovennævnte måder at tænke pædagogik, men de kan aldrig erstatte det helt grundlæggende, som pædagogikken består af.

Grundlæggende er alle mennesker uanset handicap født med de samme muligheder for udvikling i livet. Men for at udvikling kan ske, skal vi have dækket alle vores behov, som er de samme for os alle sammen. Det vil sige, at vi alle har behov for omsorg, kontakt, nærvær og kærlighed. Og at vi dermed alle har en mulighed for tilknytning, samspil, og kommunikation med andre mennesker.

Altså at vi skaber relationer.

Hvis vi nu arbejder med TEACHH, så ved beboerne da, hvad de skal! Ja, det kan da godt være, at de ved, hvad de skal. Men det er jo ikke sikkert, at de vil det, du mener, de skal.

Megen såkaldt autismpædagogik er baseret på magtforhold. Det er en misforstået forestilling, at behovet for forudsigelighed kan dækkes ved at pædagogen fratager borgeren retten til at bestemme selv. Ligesådan forholder det sig med struktur. Udviklingshæmmede har ikke brug for struktur. De har brug for at kunne overskue deres hverdag for ikke at blive utrygge. Strukturen skal bruges som middel til at skabe forudsigelighed. Ikke til at bestemme – et hvert menneskes ret er at få følelsen af, at de selv styrer og bestemmer. Og den følelse kan de kun få ved, at de grundlæggende behov dækkes.

Vi vil da gerne stille spørgsmålet: Hvem er det i virkeligheden, der har brug for struktur? Det er personalet. Ganske mange pædagoger har det bedst med at gøre det, de plejer på de samme tidspunkter og på de samme måder. Men ved I hvad? Et bosted for udviklingshæmmede er altså ikke en pølsefabrik. Dynamiske relationelle processer stiller krav om omstillingsparathed og en helt grundlæggende forståelse af, at man for at kunne yde omsorg må møde mennesker, hvor de er. Ikke hvor vi ønsker, de skal være.

Struktur er et pædagogisk redskab som så mange andre. Nogle gange er det et godt redskab – andre gange irrelevant.

Der er da al mulig god grund til at benytte et hvert tilgængeligt hjælpemiddel til at få hjælpeprocesserne til at fungere.

Problemet opstår der, hvor hjælpemidlerne bliver betragtet som løsningsmodeller. En hjælpeproces vil i varierende omfang altid være afhængig af relationens kvalitet. Og derfor ligefrem proportionel med pædagogens evne til at skabe varme og gode relationer. Jo vanskeligere opgaven er, jo større krav stiller det til relationerne. I arbejdet med de uanbringelige, autister, udviklingshæmmede og andre grupper er de professionelle relationer helt afgørende af den simple årsag, at der ikke er andre mennesker til at skabe disse relationer.

Kan det passe, at pædagoger har taget skade af deres tid på seminarier? De er som regel vældig bevidste og kloge på sam(men)spilsprocesser og forstår vældig meget. Problemet består i, at de ofte har problemer med at forstå, hvad andre forstår. Problemer med at handle ud fra det, de forstår og den teori, som det hænger sammen med. De glemmer desværre ofte deres professionelle rolle og i stedet indtager de deres egne private normer og holdninger.

Er man professionel pædagog, så tager man udgangspunkt i det enkelte hele menneske, ud fra hvor det er udviklingsmæssigt, og dermed sætter man ikke større krav, end det kan honorere.

Man skaber kommunikation ved bl.a. at aflæse signaler, skabe tillid og tryghed.

Så kære pædagoger, vil I være professionelle, så skab relationer uden magtanvendelse. Lad det enkelte menneske føle sig set, hørt, mærket og forstået.

Det er professionel omsorg!

Mikkel Justesen er forstander på Botilbud Atterbakken (www.atterbakken.dk).

Tina Standhart er pædagogisk konsulent.